

OSZTÁLYOZÁS – INDEXELÉS

Melyik út vezet a kooperációban végzett osztályozáshoz?

Dániában vizsgálatot folytattak annak megállapítására, hogy más országokban milyen osztályozási rendszerek használatosak és hogy Dániában mennyi és melyik rendszer szerinti szakjelzet áll már mágnesszalagon rendelkezésre. A vizsgálat eredményét az 1975. decemberében a *Dán Tudományos Könyvtárak Tanácsadó Bizottságának* átadott jelentés foglalta össze.

Ezt már egy 1967. és egy 1972. évi jelentés előzte meg. Az 1967. évi jelentés az *ETO, a Dewey-féle tizedes osztályozás, valamint a Library of Congress osztályozási rendszerének* alkalmazását vizsgálta és értékelte az egyetemi könyvtárak új raktározási és katalogizálási politikájával kapcsolatban. Eszerint egy nemzetközi rendszer általános használata feleslegesnek tűnő szabályok és szakjelzetek elfogadását jelentené, s ugyanakkor hiányoznának a nemzeti és helyi szempontból fontos szabályok és jelzetek. Úgy látszik azonban, hogy az ETO, a maga viszonyításos szerkezetével ezeket a problémákat a minimumra csökkentené.

Az ezt követő, vagyis az 1972. évi – az adminisztratív feltételeket összefoglaló – jelentés egy *általános osztályozási rendszerrel* kapcsolatban a következő követelményeket emelte ki:

- egyetemesség;
- dán nemzeti befolyás lehetősége;
- nemzetköziség;
- Dániában ismert rendszer legyen;
- tárgymutató készítésének lehetősége.

A jelentés megírásakor úgy tűnt, hogy az ETO-t az USA, Anglia, Svédország és Franciaország egyaránt fogja használni. Ez pedig azt jelentené, hogy a dániai tudományos könyvtárak külföldi beszerzésének 60%-át már előzetesen az ETO alapján osztályozták.

Nemzetközi kiadványcsere és a kooperációban végzett osztályozás

A cserekapcsolatok mind ez ideig elsősorban a leíró katalogizálásra épültek. Csak újabban figyeltek fel annyira az osztályozási jelzetek nemzetközi cseréjének kérdésére, hogy megkezdődhetett a vita a kooperációban végzett osztályozásról.

A katalogizálási adatok áradatát jelenleg országos intézmények útján centralizálják, míg a távolabbi jövőben az áramlás a különböző országok speciális feladatkörű könyvtárain keresztül decentralizáltan mehet végbe.

A korábbiakkal ellentétben az 1975. évi jelentés szerint a *nemzeti bibliográfiákban leginkább a Dewey-féle tizedes osztályozást* használják.

A vizsgálat során kérdőíves felmérés segítségével igyekeztek képet kapni más országok tudományos, szak- és közművelődési könyvtáraiban és nemzeti bibliográfiáiban egyaránt használt osztályozási és indexelő rendszerekről, valamint a tervbe vett változtatásokról.

Tisztázni akarták, hogy

a használt rendszerek közül melyek felelnek meg a Tanácsadó Bizottság Osztályozási Bizottsága által felállított kritériumoknak;

az osztályozási jelzeteknek milyen hányada áll a csere tárgyát képező mágnesszalagos adatbázisokon rendelkezésre és mely szakrendszerek szerint.

11 ország válaszolt a kérdőívre: Belgium, Bulgária, Finnország, Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, Német Szövetségi Köztársaság, Norvégia, Svédország, a Szovjetunió és az USA. A FID-től is érkezett válasz.

A felmérés eredményei

A válaszok elemzése alapján elmondható, hogy a külföldi könyvtárakban használt osztályozási rendszerek igen eltérőek. A könyvtárak méretei, száma és szokásai is erősen különböznek országonként és a bennük használt egyedi vagy országos rendszerek széles skálán mozognak. Torzítaná a nemzetközi összképet, ha túlságosan nagy hangsúlyt kapna az a tény, hogy az ETO számos országban vezető helyet foglal el. A kérdés lényege tehát nem az egyes rendszerek előnye és hátránya, hanem az, hogy *melyik rendszer jelzetei milyen mértékben állnak rendelkezésre*.

A kooperációban végzett osztályozás egyaránt lehet *nemzeti vagy nemzetközi tevékenység*.

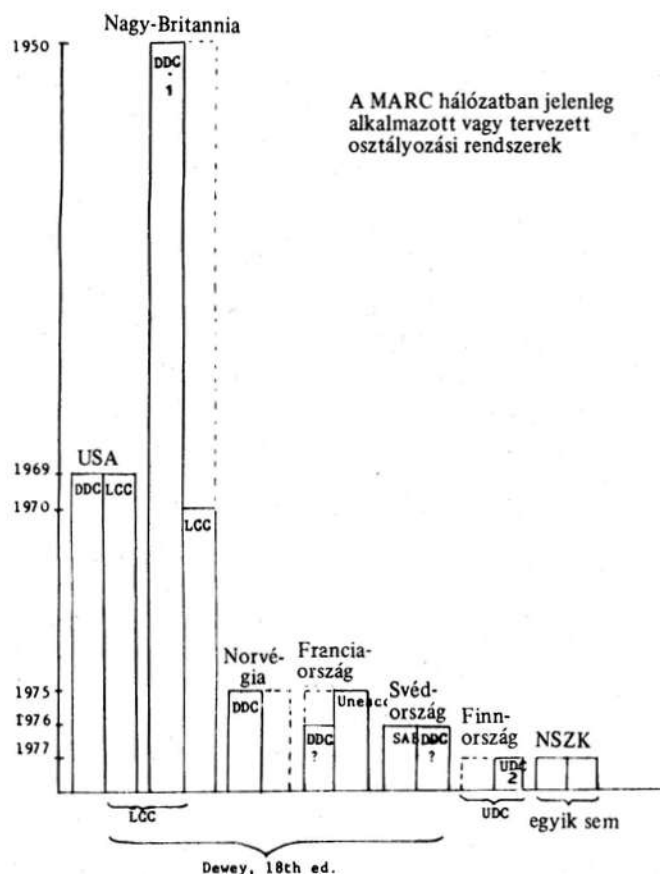
Nemzetközi vonatkozásban vagy egy nemzetközi osztályozási rendszerre vagy pedig egy olyan mechanizmusra van szükség, amely a *nemzeti és nemzetközi rendszer között kölcsönös kapcsolatot* hoz létre.

A jelzetek első forrásai a nyomtatott *nemzetközi bibliográfiák*. Ehhez az ETO-t az alábbi országok használják: Belgium, Finnország, Jugoszlávia, Luxemburg, Magyarország, Portugália, Románia.

A nyomtatott nemzeti bibliográfiáknak azonban osztályozási adatforrásként nincs jelentős szerepük a dániai tudományos könyvtárakban.

A jelzetek másik jelentős forrása a *mágnesszalagokon hozzáférhető* (MARC formátumú) vagy tervezett *nemzeti bibliográfiák* (1. ábra).

A Library of Congress osztályozási rendszerét az USA és Nagy-Britannia használja, ami azt jelenti, hogy 1970 óta szinte az egész angol nyelvű irodalmat ellátják ennek jelzeteivel.

DDC = Dewey-féle tizedes osztályozás
LCC = Library of Congress osztályozási rendszere
UDC = Egyetemes Tizedes Osztályozás

1. ábra Gépesített nemzeti bibliográfiákban hozzáférhető szakjelzetek

A Dewey-féle tizedes osztályozást (a 18. kiadás alapján) a MARC rendszerben az USA-ból Nagy-Britanniából, Norvégiából és majd valószínűleg Franciaországból és Svédországból származó mágnesszalagokon szerepeltetik.

ETO jelzeteket csak a Finnországból érkező mágnesszalagokon alkalmaznak.

A nyugatnémet nemzeti bibliográfia 1965 óta készül számítógéppel, de semmiféle nemzetközi osztályozási rendszert nem alkalmaz.

Az idegen nyelvű irodalom megoszlása a dán tudományos könyvtárakban

Az idegen nyelvű gyűjtemények méretei változnak szakterületek szerint.

A nyelvi megoszlást a *Könyvek Központi Katalógusának* adataiból állították össze. A katalógus évente kb. 90 ezer címmel gyarapodik.

Az idegen nyelvű szakirodalom megoszlása:

	1973 %	1974 %
Dewey		
angol	52,7	48,5
norvég	2,3	2,8
francia	7,4	8,8
svéd	5,4	4,7
együtt	67,8	64,8
ETO		
spanyol és portugál	0,8	0,8
1,4	1,4	1,4
Egyéb vagy osztályozás nélkül		
német	19,4	22,6
olasz	1,5	2,6
orosz	4,8	4,1
más	5,7	4,5
együtt	31,4	33,8
	100,0	100,0

A számok azt jelzik, hogy az ETO aránya elenyészően csekély. Ha a helyzet a jövőben netán változnék is, amennyiben esetleg a franciák és a nyugatnémetek is alkalmaznák az ETO jelzeteit, ez még mindig nem jelentené a Dewey-féle tizedes osztályozás háttérbe szorítását.

Igy nyilvánvaló, hogy egy nemzetközi osztályozási rendszer használatának kérdésében néhány nagyobb ország döntése jelentősen befolyásolja majd a kisebbek terveit.

A jól működő bibliográfiai információs hálózatnak képesnek kell lennie arra, hogy gyorsan és könnyen szolgáltatson adatokat a dokumentumokról.

Ennek érdekében alakították ki az UNIMARC szabványosított csereformátumot azzal a céllal, hogy a gépesített nemzeti bibliográfiákban megjelenő adatokat eredeti formájukban használhassák fel inputként.

A katalogizálási adatok mellett ugyanezen az úton lehetne terjeszteni az osztályozási jelzeteket is. A speciális osztályozási rendszert alkalmazó országok géppel olvasható formában cserére kerülő kiadványaikon feltűnhetnének valamely nemzetközi rendszer jelzeteit is.

Feltételezhető, hogy a MARC hálózatot 1977–1978 folyamán továbbfejlesztik annak érdekében, hogy a bibliográfiai adatok cseréjét a megfelelő mederbe tereljék.

Ehhez a különböző nemzeti és nemzetközi rendszerek között megfelelő mechanizmusokat és korrelációs táblázatokat kell majd kidolgozni. Ezekben a kérdésekben érdekelt a FID és a MARC Hálózati Bizottsága is.

Új irányzatok

A tudományok újjászerveződésével együtt jár az osztályozási rendszerek állandó revíziója, ami jelentősen megterheli a könyvtárakat is. Lehetséges, hogy a legjobb megoldás egy egyszerűbb jelzetelésű, nem túl részletes, de tárgyszóindexszel kiegészített rendszer lenne. Az angolszász országokban régóta használják a tárgyszórendszerekkel kiegészített jelzeteket.

Amikor a *Brit Nemzeti Bibliográfia* is megpróbálta a Dewey-féle tizedes osztályozást tárgyszavas alosztályozással kiegészíteni, a Dewey-féle jelzetek szóbeli formájának alapjait fektette le.

A *Library of Congress* tárgyszórendszere azonban nem mindig tükrözi a *Library of Congress* osztályozási rendszerét, de a *PRECIS* (*Preserved Context Indexing System* = *Értelmi összefüggést megtartó tárgyszavazó rendszer*) automatizált formája éppúgy alkalmazható a *Library of Congress* osztályozási rendszerével, mint a Dewey-féle tizedes osztályozással.

A jelzetek és tárgyszavak kombinálását az ETO-val kapcsolatban R. MÖLGAARD-HANSEN már 1965-ben javasolta az Odensei Egyetemi Könyvtárnak.

Az újabb kísérleteket, mint például egy nemzetközileg elfogadható rendszer, a *BSO* (*Broad System of Ordering* = *Átfogó tárgyköri osztályozó rendszer*) létrehozására irányuló tevékenységet az 1972. évi jelentés csak röviden említette meg.

A továbbiakban a dániai könyvtárak feladata lesz megvizsgálni a számára idegen osztályozó rendszereket (pl. a Dewey-féle tizedes osztályozást), akár a közvetlen használat, akár az egyik osztályozási rendszerről egy másikra (pl. Dewey – ETO) való áttérés szempontjából.

A célnak egy olyan tárgyszavas rendszer is megfelelne, mint pl. a *PRECIS*, amelyet a Dewey-féle tizedes osztályozás és az ETO esetében egyaránt lehet alkalmazni.

/WEITEMEYER, M.: *Which way to „Shared Classification”? A Danish view = International Classification*, 3. köt. 2. sz. 1976. p. 93–96./

(Jáki Éva)

A koordinált indexelés ügyviteli nyilvántartásokban

Az ügyviteli nyilvántartások tárgyai lehetnek személyek, szervezetek, termékek, műveletek, kapcsolatok stb., amelyek jellemzőit különböző dokumentumok – iratok, levelek, személyi adattárak stb. – tartalmazzák.

A nyilvántartás célja az, hogy a tárgyra vonatkozó különböző kérdésekre *maximális biztonsággal és minimális késedelemmel* válaszolni lehessen.

A nyilvántartás fizikai hordozója általában kartoték-cédula vagy nyilvántartási füzet, könyv, amelyen vagy amelyben az adatokat valamilyen meghatározott rendszerben (betűrend, időrend, osztályozási rendszer stb.) rögzítik. Ilyen esetben a dokumentumokat egy másik szempont szerint rendezik sorba, s így módon kétféle típusú kérdés szerint lehet az információt könnyen kikeresni.

A legtöbb esetben azonban a nyilvántartásoknak sokkal bonyolultabb szempontok szerint feltett kérdésekre is választ kell adniuk. Ezeknek az igényeknek a kielégítésére már érdemes egyéb módszereket is alkalmazni. Az egyik igen elterjedt módszer *lyukkártyák alkalmazása gépi vagy kézi keresésre*.

A cikk a tájékoztatási tevékenységben elterjedt *koordinált indexelés* kézi kereséssel kombinált módszerének ügyviteli nyilvántartásokra való alkalmazását ismerteti.

A rendszer kialakításához szükséges szellemi tevékenység

A koordinált indexelés a dokumentumokat szint, minőség, jelentőség, tartalom stb. szempontjából teljesen egyenrangú deskriptorokkal írja le és e deskriptorok kombinációjával lehet kérdezni: innen ered a koordinált indexelés elnevezés. A rendszer tehát a *természetes nyelv* – előre kijelölt – *szavaival dolgozik*. A használható deskriptorok számára nézve általában nincs korlátozás.

A deskriptorok kiválogatása a *nyilvántartás elemzésével kezdődik*, melynek során számba veszik a lehetséges, illetve várható kérdéstípusokat, néhány dokumentumot pedig kísérletképpen mélyrehatóan indexelnek. Egy személyzeti nyilvántartás esetén pl. a deskriptorok a következő csoportokba sorolhatók: a személyi adatokra vonatkozók, illetve a képzettségre, szakmai minősítésre, viselt funkciókra, beosztásra, kitüntetésekre, külföldi utakra, nyelvtudásra stb. utalók.

A rendszer technikai megvalósítása

Egy lehetséges megvalósítási forma az, hogy a dokumentumokat *azonosítási számmal* látják el és eszerint rendezik sorba. A deskriptorok viszont külön-külön egy-egy A6 (esetleg A5) méretű kártyára kerülnek, amelyen 0-tól 9-ig számozott tíz függőleges oszlopként elhelyezkedő beosztás van. Ha egy dokumentum indexelésekor felhasználtuk az adott deskriptort, akkor kártyájára (kézzel, géppel) felírjuk a dokumentum azonosítási számát úgy, hogy az az azonosítási szám utolsó számjegyének megfelelő oszlopba kerüljön.

Másik megvalósítási forma az, hogy minden egyes *nyilvántartott témának megfelelően* azonosítási számmal ellátott kártyát fektetnek fel – *ezeket rendezik sorba*. A kártyán feltüntetik a témára vonatkozó összes deskriptort, valamint az (esetleg több) ezzel foglalkozó doku-